

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“ ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 87

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF LAW

Volume 87

ПРОМЯНАТА НА МЯРКАТА ЗА ЗАКРИЛА ПРИ ПРЕКРАТЯВАНЕ НА НАСТАНЯВАНЕТО НА ДЕТЕ ИЗВЪН СЕМЕЙСТВОТО

ГАЛИНА ДИМИТРОВА*

Катедра „Гражданскоправни науки“

Резюме: Тази статия разглежда въпросите на прекратяване на настаняването на дете извън семейството при промяна на мярката за закрила. Анализирани са всички основания, при които, макар да се прекратява настаняването извън семейството, спрямо детето се прилага нова мярка за закрила, която може да бъде същата или различна по вид от досегашната.

Ключови думи: дете, закрила, настаняване извън семейството, роднина, близък, приемно семейство.

*Доцент по гражданско и семейно право в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, доктор по право.

* Associate Professor in Family and Inheritance Law at the Faculty of Law, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Ph.D.

CHANGING THE PROTECTION MEASURE FOR TERMINATION OF PLACEMENT OF A CHILD OUTSIDE THE FAMILY

GALINA DIMITROVA*
Civil Law Sciences Chair

Abstract: This article analyzes the issues of termination of placement of a child outside the family when the protection measure is changed. All the grounds on which, despite termination of placement outside the family, a new protection measure, which may be the same or different in nature, has been analyzed.

Keywords: child, protection, placement outside the family, relative, close, foster family.

1. Прекратяване на настаняването на дете извън семейството – понятие

Прекратяването на настаняването на дете извън семейството е преустановяване действието на приложената мярка. Дали от този момент насетне ще се използва отново такава мярка за закрила или не, зависи от причината за прекратяване на съществуващата.

1.1. Анализът на основанията по чл. 29 т. 1–11 на Закона за закрила на детето (ЗЗакрД) показва, че прилагането на една част от тях се съпътства с ново настаняване извън семейството, а на друга – не. Това е така, защото някои от тях указват на отпаднала необходимост от подобна мярка – например – чл. 29,

т. 4 – осиновяване на детето, т. 5 – навършване на пълнолетие, ако учи – до завършването на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, т. 6 – с отпадане на основанията по чл. 25, ал. 1, т. 11 – смърт на детето ЗЗакрД. При други обаче нуждата от предприемане на мярката продължава да е налице – чл. 29, т. 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10 ЗЗакрД.

Следователно, съществуват два вида основания за прекратяване на настаняването – при приложението на една част от тях настаняването престава да действа, като ново не се извършва, а на други е съпроводено с паралелно прилагане пак на настаняване извън семейството и те са предмет на настоящото изследване.

1.2. Законът за закрила на детето изрично посочва, че настаняването извън семейството се прекратява при промяна на мярката за закрила – чл. 29, т. 8 ЗЗакрД. Но промяна в мярката се извършва и при: чл. 29, т. 1 – разваляне на договора, т. 2 – изтичане на срока, т. 3 – взаимно съгласие на страните по

договора, т. 7 – смърт на съпрузите или на лицето от приемното семейство, т. 9 – промяна на обстоятелствата, свързани с детето, ако е в негов интерес, т. 10 – смърт на лицето или лицата от семейството на роднини или близки,

173

ЗЗакрД. Необходим е подробен анализ, за да се очертае приложното поле на тези основания, защото, макар да съществува богата съдебна практика, правната теория не е изследвала границите им на приложение, въпреки тяхното безспорно значение. Анализът може да се извърши на базата на систематично тълкуване и би дал отговор на въпроса – основанието по чл. 29, т. 8 ЗЗакрД общо ли е спрямо останалите. Точното определяне на приложното поле е предпоставка за правилна правна квалификация.

2. Промяна на мярката за закрила – понятие

Изразът „промяна на мярката за закрила“ е легален, използван е в чл. 29, т. 8, чл. 30а, чл. 34 ЗЗакрД, без да е дефиниран. Затова е наложително първо да се изясни какъв смисъл следва да се влага в него.

2.1. Промяна на мярката за закрила в по-общ план има, когато приложена та преустановява действие, а спрямо детето се предприема друга. Промяната в мярката за закрила в случаите на настаняване извън семейството представява прекратяване на настоящата мярка и прилагането на нова, която може да бъде еднаква или различна като вид настаняване от досегашната. Когато предпоставките по чл. 25, ал. 1 ЗЗакрД продължават да съществуват, е необходимо съдът отново да настани детето извън семейството. До произнасянето на съда тази дейност се извършва от Дирекция „Социално подпомагане“. Директ торът трябва да издаде заповед за временно прекратяване на настаняването по административен ред и ново настаняване по същия ред. Това е възможно както ако се преустановява настаняването в едно приемно семейство (чл. 4, ал. 1, т. 4 ЗЗакрД)/семейство на роднини или близки (чл. 4, ал. 1, т. 2 ЗЗакрД)

и детето се настанява в друго, така и ако престава действието на настаняването в приемно семейство и детето се настанява в семейство на роднини или близки и обратното, но също и при предоставяне на социални и интегрирани здравно-социални услуги за резидентна грижа¹ (чл. 4, ал. 1, т. 5 ЗЗакрД) и преминаването към мерките по чл. 4, ал. 1, т. 2 и 4 ЗЗакрД, както и обратното. Тъй като естеството на останалите обсъждани основания е такова, че е изключена възможността за повторно настаняване в същото семейство или социална услуга, ново настаняване в настоящото приемно семейство, семейство на роднини или близки, социална услуга за резидентна грижа е възможно само

¹ Според § 1, т. 15 от Закона за социалните услуги „резидентна грижа“ е дейност за осигуряване на място за настаняване на деца, младежи до 25-годишна възраст, лица с трайни увреждания и лица в надтрудоспособна възраст и в зависимост от индивидуалните потребности – за осигуряване на 24-часова грижа за посрещане на ежедневните потребности и потребностите от развитие на лицата или за осигуряване на подкрепа за водене на самостоятелен начин на живот.

174

при прекратяване поради изтекъл срок (чл. 29, т. 2 ЗЗакрД). Дори и в такава ситуация би имало промяна в мярката. Това е така, защото с решение съдът ще прекрати съществуващата на базата на чл. 29, т. 2 ЗЗакрД – арг. от чл. 30, ал. 1 ЗЗакрД, отново ще прецени има ли предпоставка по чл. 25, ал. 1 ЗЗакрД, ще съобрази правилата на чл. 26–28 ЗЗакрД – арг. от чл. 30а ЗЗакрД, ще определи нов срок². Ако нямаше промяна в мярката, съдът нямаше да е длъжен да извършва тази дейност – виж по-нататък в изложението т. 2.2. Следователно, при промяна на мярката за закрила новата може да бъде различна или идентична като вид с предходната. В този смисъл е и съдебната практика – виж например Решение от 12.03.2013 г. по гр.д. № 59/2013 г. на Районен съд – Чирпан³, Решение № 24 от 25.01.2013 г. по гр.д. № 984/2012 г. на Районен съд – Нови пазар⁴, Решение № 121 от 19.03.2013 г. по гр.д. № 52/2013 на Районен съд Търговище, Решение № 893 от 10.06.2014 г. по гр.д. № 2263/2014 г. на Районен съд – Плевен, Решение № 127 от 12.10.2015 г. по гр.д. № 654/2015 г. на Районен съд – Свищов, Решение № 827 от 2.06.2014 г. по гр.д. № 2095/2014 г. на Районен съд – Плевен, Решение № 730 от 17.05.2018 г. по гр.д. № 2657/2018 г. на Районен съд – Плевен, и много други.

2.2. Противното разбиране в практиката е изолирано – виж без аргументи – Решение № 371 от 29.11.2018 г. по гр. д. 542/2018 г. на Окръжен съд – Враца, в мотивите, на което се твърди, че няма промяна на мярката за закрила, щом детето се настанява от едно приемно семейство в друго, и следователно производството не може да се квалифицира като такова по чл. 30а ЗЗакрД⁵. Срещу него могат да се противопоставят няколко аргумента:

– Ако се приеме, че няма промяна на мярката за закрила, тогава предходна та не трябва да преустановява своето действие. Освен в хипотезите на автоматично прекратяване, съдът трябва да се произнесе по два въпроса – единият – за прекратяване на приложената мярка – вторият – за определяне на нова, нещо, което се признава в цитираното по-горе решение;

– Настаняването извън семейството винаги е конкретно – в заповедта на директора на Дирекция „Социално подпомагане“ и в решението на съда точно

² Виж Решение № 121 от 19.03.2013 г. по гр. д. № 52/2013 на Районен съд

Търговище. Всички решения в статията са цитирани по ПИС СИЕЛА. ³ Решението постановява: „Прекратява настаняването в професионално приемно се мейство, а именно на [...], и изменя по отношение на детето мярка за закрила „настаня ване в приемно семейство“, като го настанява в професионално приемно семейство, а именно това на [...]“. ⁴ Решението постановява: „Прекратява настаняването в професионално приемно се мейство на [...] Настанява детето в професионално приемно семейство на [...]“. ⁵ Въпреки това твърдение, съдът е потвърдил решението на първоинстанционния съд, с което той е прекратил настаняването в първото приемно семейство, и е спазил реда по чл. 26–28 ЗЗакрД за настаняване на детето в ново приемно семейство.

175

се указва семейството, в което се извършва настаняване, съответно социална та или интегрираната здравно-социална услуга за резидентна грижа. Дори да е наложително използването на еднаква по вид с настоящата мярка, последната трябва да престане да действа, за да е възможно приложението на друга. Дирекция „Социално подпомагане“ има компетентност само временно да я прекрати (чл. 30, ал. 2 ЗЗакрД), но тази компетентност ѝ е дадена с цел незабавно да извърши ново настаняване, което няма как да стане без прекратяване на предходното;

– Не е допустимо съвместното съществуване на две настанявания извън семейството, защото биха се породили непреодолими противоречия и неразрешими състояния. В такава ситуация би се оказало например, че всяко от семействата, в което е извършено настаняване, има задължение да полага грижи за детето, последното трябва да живее и при двете, във връзка с това съдът би бил изправен пред сложен въпрос, ако едното поиска връщане на детето от другото (чл. 137, ал. 3, изречение последно СК във връзка с чл. 126, ал. 2 СК), тъй като ще има повече от едно действащи настанявания;

– Ако приемем, че при определяне на същото по вид като приложеното настаняване, няма промяна в последното, тогава съдът не е длъжен на основание чл. 30а ЗЗакрД да спази правилата на чл. 26–28 ЗЗакрД, не трябва да извършва преценка има ли предпоставки за настаняване извън семейството, не е необходимо да следва поредността, установена от чл. 26, ал.1 ЗЗакрД – чл. 28, ал. 4, изречение последно ЗЗакрД. Оказва се и че не е нужен акт на компетентен орган за настаняване, защото разпоредбата на чл. 28 ЗЗакрД няма да се прилага. Изводът е абсурден и не може да получи подкрепа, тъй като негов резултат ще бъде настаняването без основание, извършено при грубо погазване правата на детето и родителите му. Такова тълкуване противоречи на принципа за закрила на детето, прокламиран от чл. 47 Конституцията на Република България и чл. 3 ЗЗакрД. Аргумент против застъпената теза не може да бъде чл. 30, ал. 2 ЗЗакрД, предвид правомощието

на Дирекция „Социално подпомагане“ да извършва настаняване извън семейството, което тя прави след преценка за интереса на детето от прилагането на подобна мярка, защото нейните функции в тази насока са ограничени – само до произнасянето на съда, т.е. само съдът може да постанови постоянна мярка. Въз основа на казаното може да се направи извод, че промяна на мярката за закрила настаняване извън семейството има, когато се прекратява съществуващото и се прилага друго, без значение на вида му, т.е. новата мярка за закрила може да бъде еднаква или да се различава като тип настаняване от досегашната.

176

3. Характерни белези на основанията за прекратяване на настаняването на дете извън семейството, при които се извършва ново настаняване

3.1. Промяна в мярката за закрила се извършва, когато има изменение в обстоятелствата от значение за настаняване извън семейството. Макар изискване в този смисъл да съдържа само чл. 29, т. 9 ЗЗакрД, изменение се открива и при разваляне на договора, взаимно съгласие, изтичане на срока, смърт на съпрузите или на лицето от приемното семейство/семейството на роднини или близки, промяна на мярката за закрила. Израз на това променяне могат да бъдат новонастъпили факти, осъществили се след настаняването – такива са например виновното изпълнение, съпроводено с разваляне на договора, взаимното съгласие за прекратяване на договора, влошаването на отношенията между приемното семейство/семейството на роднини или близки и детето,

изтичането на срока, появата на подходящо приемно семейство и др. Следва да се приеме, че релеванти са и факти, които са съществували към момента на настаняването, но не са били известни на съда или Дирекция „Социално подпомагане“ по различни причини – например прояви на приемното семейство,

които свидетелстват, че лицата нямат необходимите качества да отглеждат и възпитават детето – тежко умишлено престъпление разкрито и доказано след настаняването; роднина или близък, който иска да полага грижи за детето, но не е бил издирен при предходното настаняване и др.

Изменението в обстоятелствата е характерен белег за всички разглеждани основания и може да бъде критерий за определяне на приложното им поле, доколкото при някои от тях е свързано само с детето, при други – с лицето, при което е извършено настаняването – виж

по-нататък т. 4–9.

3.2. Анализът на чл. 29, т. 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10 ЗЗакрД показва, че при проявление на някои от прекратителните основания интересите на детето са засегнати неблагоприятно – разваляне поради неизпълнение на задълженията на приемното семейство; в някои хипотези на промяна на обстоятелствата, свързани с детето – например негово заболяване, а в съществуващото настаняване не могат да му бъдат осигурени адекватни грижи; при изоставяне на детето от роднината или близкия; и т.н. При други – могат да бъдат накърнени негативно – примери са прекратяването на договора с приемното семейство по взаимно съгласие или изтичане срока на настаняване, а детето не е навършило пълно ление, защото остава без грижи, и др. За да се извърши промяна в мярката за закрила обаче, е безусловно необходимо да се установи, че тя е в интерес на детето – арг. от чл. 3, т. 3 от ЗЗакрД, който прокламира осигуряването на най-добрия интерес на детето като основен принцип за закрила. Съдебната практика е в същия смисъл – виж например Определение № 15550 от 25.11.2013 г. по

177

адм.д. № 9522/2013 г., IV отд. на ВАС, Решение № 33 от 24.06.2013 г. по гр.д. № 225/2013 г. на Районен съд – Чирпан, Решение № 489 от 28.03.2014 г. по в.гр.д. № 363/2014 г. на Окръжен съд – Варна и много други.

3.3. Две от обсъжданите основания имат автоматичен прекратителен ефект – смърт на съпрузите или на лицето от приемното семейство, смърт на лицето или лицата от семейството на роднини или близки – чл. 29, т. 7, 10 ЗЗакрД, затова те са „извънсъдебни“. Останалите са „съдебни“, нуждаят се от релевиране по съдебен ред. Такива са – развалянето на договора, изтичането на срока, взаимното съгласие на страните по договора, промяната на мярката за закрила, промяната на обстоятелствата, свързани с детето, ако е в негов интерес.

3.4. От тълкуването на чл. 29, т. 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10 ЗЗакрД е видно, че някои от основанията могат да се използват за прекратяване на всички видове настаняване извън семейството, други – само за точно определен вид. Това обосновава разделянето им на две групи – общи и специални. Специални се съдържат в чл. 29, т. 1, 3, 7, 10 ЗЗакрД и касаят прекратяване на настаняването в приемно семейство, а това по чл. 29, т. 10 ЗЗакрД – в семейство на роднини или близки. Останалите са общи – чл. 29, т. 2, 8, 9 ЗЗакрД, относими са спрямо всички видове настаняване извън семейството.

Тъй като приложното поле на основанията по чл. 29, т. 8 ЗЗакрД може да

се очертае с помощта на систематично тълкуване с останалите прекратителни основания, паралелно с които се извършва промяна на мярката за закрила, е необходимо те да бъдат разгледани най-напред.

4. Разваляне на договора (чл. 29, т. 1 ЗЗакрД)

Според чл. 29, т. 1 ЗЗакрД настаняването извън семейството се прекратява при разваляне на договора⁶. Разпоредбата е приложима единствено спрямо приемното семейство (чл. 4, ал. 1, т. 4 ЗЗакрД), тъй като само с него се сключва договор (чл. 27, ал. 5 ЗЗакрД). А чл. 29, т. 8 ЗЗакрД е относим и към мерките по чл. 4, ал. 1, т. 2 и 5 ЗЗакрД – настаняване в семейство на роднини или близки или в социална услуга за резидентна грижа.

4.1. Развалянето се извършва при виновно неизпълнение на задълженията на страна по двустранен договор, какъвто е и този, сключен с приемното

⁶ Развалянето на договора не води до автоматично прекратяване на настаняването – арг. от чл. 30, ал. 1 ЗЗакрД.

178

семейство⁷, тъй като задължения имат и двете страни. Законът за закрила на детето не посочва изрично неизпълнението на кои от тях дава право на кредитора да развали договора.

Една част от задълженията на страните изрично са изброени в закона – чл. 33, ал. 1 ЗЗакрД, чл. 137 СК, други могат да бъдат извлечени по тълкувателен път⁸. Основното задължение на лицето или съпрузите от приемното семейство е да полагат грижи за отглеждането и възпитанието на детето. Грижите са действия, посредством които се обезпечава нормалното съществуване на детето, неговият живот и здраве. Те обхващат физическото, умственото, нравственото и социалното развитие на ненавършилия пълнолетие и заместват родителските. Осъществяват се чрез фактически действия, които се отнасят до хигиената, храната, облеклото и т.н., зависят от възрастта на детето, особеностите на неговото физическо и психическо развитие, здравословно състояние. Законодателят определя какъв стандарт на живот следва да се осигури на дете, настанено в приемно семейство с Наредбата за критерии и стандартите за социални услуги за деца. Приемният родител дължи и съдействие при осъществяване на контактите между родителите и детето (чл. 33, ал. 1 ЗЗакрД). Извършва и правни действия в мащаб, определен от чл. 137 СК.

Водещото задължение на другата страна по договора е да осигури финансиране.

Виновното неизпълнение на което и да е от тези задължения, освен че може да има много изразни форми, представлява предпоставка за разваляне на договора. Поради изключителната практическа важност на тези прояви те ще бъдат изброени, макар и примерно. Към тях могат да се отнесат – приемният родител не полага дължимите грижи за детето – за физическото му развитие, не му осигурява храна, дрехи, дом; не се грижи за възпитанието, не оказва съдействие в образованието му, с активни действия създава пречки да посещава училище; не живее с детето, изоставил го е – дезинтересирал се е към него, и други.

Договорът може да се развали при създаването на вредни навици у детето – използването му за просия или за реализиране на престъпна дейност – извършване на кражби, разпространение на наркотици и други.

Неизпълнението на задълженията може да се изрази в упражняване на физическо насилие над детето – нанасяне на побой, причиняване на телесна повреда, опит за убийство и др.; осъществяване на психическо насилие и други.

⁷ **Марков**, Методи. Договорът за настаняване на дете в приемно семейство. Съвременно право, 2004, № 2, с. 9. ⁸ Тяхното обстойно разглеждане може да стане в рамките на нарочно самостоятелно изследване.

179

При упражняване на физическо или на психическо насилие, приложението могат да намерят и мерките по Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН). Защита по този закон може да потърси дете, пострадало от домашно насилие, извършено от приемен родител (чл. 3, т. 8, предложение последно ЗЗДН). Независимо от реализирането на мерки по цитирания закон, макар дори да не е нужно да се изчаква тяхното приложение, или сезиране на компетентните органи по Закона за защита от домашното насилие, договорът с приемното семейство ще бъде развален. Ако са сезирани органите на Министерството на вътрешните работи (чл. 4, ал. 2 ЗЗДН), те следва да информират незабавно Дирекция „Социално подпомагане“ – арг. от чл. 7, ал. 2 ЗЗакрД, която трябва да направи проверка и временно да прекрати настаняването. Уведомление може да извърши всяко лице, на което стане известно, че върху детето се упражнява насилие от приемния родител или той не осъществява други свои задължения в това си качество (чл. 7, ал. 1 и 2 ЗЗакрД).

Релевантни са всички форми на неизпълнение – пълно или неточно (частично, забавено, лошо). Неточното изпълнение не трябва да е незначително с оглед интереса на детето – арг. от чл. 87, ал. 4 Закона за задълженията и договорите (ЗЗД). Най-често дори еднократното неизпълнение на задълженията на приемното семейство ще даде повод за разваляне на договора, защото се рязко засяга интереса на детето, а оттам и

обществения интерес – например нанасяне на побои, изпъждане и др. Подобни прояви не е нужно да бъдат извършвани системно, за да се развали договорът. Следователно критерий трябва да бъде видът на неизпълненото задължение, ако се засяга животът, здраве то, възпитанието, образованието, физическото или психическото развитие на детето. В редки хипотези неизпълнението би било незначително по смисъла на чл. 87, ал. 4 ЗЗД – например приемното семейство веднъж не е изпълнило задължението си за съдействие при осъществяване на контакти между детето и неговите родители или за даване на сведения за детето.

4.2. Законът за закрила на детето не съдържа нарочно правило, което да определя по какъв ред се извършва развалянето, няма и текст, който да предвижда, че за неуредените в този закон въпроси се прилагат разпоредбите на гражданското законодателство. И това е разбираемо, тъй като обсъжданият закон урежда специфичната материя по закрила на децата, която касае изключително неимуществени отношения. Въпреки това обаче не може да има съмнение, че по въпросите, отнасящи се до развалянето на договора с приемното семейство, са приложими съответно правилата на чл. 87 ЗЗД⁹. Следователно, редът на разваляне е този, който предвижда чл. 87 ЗЗД, като се съобрази спецификата на регулираните отношения. Това означава, че кредиторът следва

⁹ Така **Марков**, Методи. Цит. съч., с. 15.

да отправи до неизпълнилия длъжник едностранно изявление. Договорът с приемното семейство се сключва в обикновена писмена форма¹⁰, следователно и изявлението трябва да бъде в тази форма – арг. от чл. 87, ал. 1, изречение последно ЗЗД. Ако се извърши устно, последицата ще бъде нищожност, разваляне няма да има, тъй като формата е за валидност¹¹.

Дали кредиторът трябва да даде подходящ срок за изпълнение? Отговорът безспорно е положителен само когато приемното семейство е изправната страна – изпълнява задълженията си, но не получава финансиране. Тогава е оправдано съпрузите или отделното лице да дадат подходящ срок за изпълнение на паричното задължение, след безрезултатното изтичане на който договорът ще се развали.

Когато членовете на приемното семейство не изпълняват задълженията си, ми се струва, че естеството на разглеждания договор е такова, че не е необходимо винаги Дирекция „Социално подпомагане“, съответно лицензираният доставчик на социални услуги или общината, да дава подходящ срок за изпълнение. Критерий трябва да бъде видът на неизпълненото задължение. Ако например това е задължението за даване на сведения за детето или за оказване на съдействие за осъществяване на

контактите между детето и родителите му, или за осигуряване на достъп на доставчика на социалната услуга по чл. 4,

ал. 1 от Наредба за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях (НКПУПСНДТ) за наблюдаване на приемната грижа (чл. 21 и сл. НКПУПСНДТ), такъв срок следва да бъде определен. В останалите случаи обаче фактът на виновно неизпълнение и необходимостта от своевременно осигуряване на надлежни грижи позволява разваляне на договора, без едностранното изявление да съдържа даден от кредитора срок за изпълнение. Изчакването на определен период от време, поверяването на детето на лице, което виновно не изпълнява задълженията си, може само да увреди интересите на ненавършилия пълнолетие. Поканата към приемния родител да изпълни задълженията си би била в пълен разрез с принципа за закрила на детето в ситуация на изпъждане, насилие,

неосигуряване на храна, подслон и т.н., която е дала основание за разваляне. На основание чл. 87, ал. 2, предложение второ ЗЗД, кредиторът може да развали договора, без да дава подходящ срок за изпълнение, ако поради забава на длъжника изпълнението е станало безполезно за кредитора. В така описаните хипотези, щом Дирекция „Социално подпомагане“ установи, че за детето не се полагат грижи, ще прибере до друго настаняване извън семейството, като

¹⁰ Така **Марков**, Методи. Семейно и наследствено право. Помагало. 6. прераб. и доп. изд. София: Сиби, 2014, с. 171. **Матеева**, Екатерина. Семейно право на Република България. София: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2010, с. 469. ¹¹ Виж в този смисъл **Калайджиев**, Ангел. Облигационно право. Обща част. София: Сиби, 2001, с. 320.

временно ще преустанови действието на съществуващото, и в този смисъл по-късното изпълнение е станало безполезно.

По посочените съображения развалянето на договора не може да бъде частично – само за задълженията, които приемното семейство не изпълнява, а за останалите да е в сила, защото сериозно ще се накърнят интересите на детето и общественият интерес.

Договорът се разваля винаги извънсъдебно, макар за прекратяване на нас таяването да е необходимо съдебно решение.

Особеност на развалянето на обсъждания договор е, че то произвежда действие само за в бъдеще, предвид трайния характер на неговото изпълнение. Това следва от правилото на чл. 88, ал. 1, изречение първо ЗЗД, според което развалянето на договори с продължително изпълнение има действие само за в бъдеще, която разпоредба се прилага към настоящия договор. И двете страни имат задължения, които са с продължително или периодично изпълнение. Задължението да се осигури финансиране е с периодично изпъл

нение. По-голямата част от задълженията на лицето или съпрузите от приемното семейство са с продължително изпълнение – например за съвместно живеене, а други – с периодично – съдействие за осъществяване на контакти с родителите по произход.

4.3. Най-голямо практическо значение имат хипотезите, в които приемното семейство не полага грижи за детето. При констатиране на неизпълнение, както споменах, по силата на чл. 30, ал. 2 ЗЗакрД Дирекция „Социално подпомагане“ временно ще прекрати настаняването до произнасяне на съда и ще вземе решение относно бъдещото отглеждане и възпитание на детето или ще приеме друга временна мярка за закрила, ако по този начин се осигурява най-добрият интерес на детето.

Въпросът, който се поставя тук е – на какво основание Дирекция „Социално подпомагане“ ще прекрати настаняването? Отговорът не може да бъде еднозначен, зависи от това кой е сключил договора с приемното семейство и как са се развили отношенията във всеки отделен случай.

Договорът се сключва от доставчика на услугата “приемна грижа“, а това може да бъде Дирекция „Социално подпомагане“, общината или лицензиран доставчик на социални услуги – арг. от чл. 4, ал. 1 НКПУПСНДТ и чл. 27, ал. 5 ЗЗакрД, от една страна, и приемното семейство – от друга.

Договор, сключен от Дирекция „Социално подпомагане“, ще бъде развален от нея, тя ще преустанови действието на настоящата мярка по силата на чл. 29, т. 1 ЗЗакрД. Когато страна е общината или лицензираният доставчик на социални услуги, е възможно договорът да не е развален към момента на прекратяване на настаняването по административен ред. Дирекция „Социално подпомагане“ трябва да направи уведомление до тях за констатираното не-

182

изпълнение. Може да преустанови действието на настаняването въз основа на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, защото е възникнала необходимост от прилагане на нова мярка за закрила, а все още няма разваляне. До произнасянето на съда договорът ще бъде развален от общината/лицензирания доставчик на социални услуги. В друга хипотеза е мислимо те да подадат сигнал по чл. 9 ППЗЗакрД и да развалят договора. Тогава Дирекция „Социално подпомагане“ ще приложи чл. 29, т. 1 ЗЗакрД. Основанието, на което съдът ще прекрати настаняването, ще бъде със същата правна квалификация.

4.4. Промяната на обстоятелствата се изразява във виновно неизпълнение, довело до разваляне на договора. Затова в приложното поле на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД не се включват случаите на виновно неизпълнение на задълженията на приемното семейство, защото тогава договорът се разваля и на тази база

съдът прекратява настаняването. Следователно, основанието по чл. 29, т. 8 ЗЗакрД се изключва от това по чл. 29, т. 1 ЗЗакрД, което се очертава като специално, регламентира по-тясна хипотеза в сравнение с първото.

Прекратяване на настаняването в приемно семейство по силата на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД може да се извърши, ако договорът не е развален.

Правната последица от прилагането на чл. 29, т. 1 ЗЗакрД е, че съгласно чл. 32, т. 5 ЗЗакрД не могат да кандидатстват за приемно семейство, приемни семейства отстранени от тази дейност поради виновно неизпълнени задължения.

5. Взаимно съгласие на страните по договора (чл. 29, т. 3 ЗЗакрД)

Договорът с приемното семейство може да се прекрати по взаимно съгласие¹² на страните по него – отделното лице, съответно един от съпрузите – арг. от чл. 57а, ал. 3 ППЗЗакрД, от една страна, а от друга – действието ще бъде извършено от Дирекция „Социално подпомагане“ или общината, или лицен зирания доставчик на социални услуги. Това по своята същност представлява преустановяване действието на договора преди изтичане на неговия срок и не касае случаите на отпаднала необходимост от настаняване, защото тогава основанието би било друго – например осиновяване (чл. 29, т. 4 ЗЗакрД), на вършване на пълнолетие (чл. 29, т. 5 ЗЗакрД) и други.

5.1. Договорът може да бъде прекратен по взаимно съгласие във всеки един момент от съществуването му. Разглежданият способ позволява на страните по свое усмотрение, когато искат, да сложат край на договорните си отнoшения. Показва и нежелание на приемния родител да продължи да полага

¹² Взаимното съгласие, макар и да прекратява договора, не води до автоматично прекратяване на настаняването – арг. от чл. 30, ал. 1 ЗЗакрД.

грижи за детето в бъдеще. Извънсъдебното съглашение прекратява договора и служи за основание за прекратяване на настаняването. Необходимо е отделното лице или съпрузите от приемното семейство да са дееспособни, да не са поставени под запрещение. Ако са запретени, настаняването ще се прекрати, защото е необходима промяна в мярката за закрила (чл. 29, т. 8 ЗЗакрД). Впро чeм, това ще бъде извършено в един предхождащ поставянето под запрещение момент – този, в който Дирекция „Социално подпомагане“ установи, че за ненавършилия пълнолетие не се полагат адекватни грижи. Основанието е това по чл. 29, т. 8 ЗЗакрД.

Както беше изложено, договорът с приемното семейство се сключва в обикновена писмена форма, следователно и взаимното съгласие за прекратя

ване трябва да бъде облечено в тази форма. Ако е постигнато само устно, няма да има действие. Прекратяването не може да се извърши мълчаливо – като приемното семейство изостави детето или го предаде на Дирекция „Социално подпомагане“. Изоставянето на детето е основание за разваляне на договора (чл. 29, т. 1 ЗЗакрД).

Преустановяване действието на договора по взаимно съгласие само от един от членовете на приемното семейство, което да поражда действие и за двамата, не е възможно. За да се постигне този ефект, е необходимо да има изразена воля и от двамата съпрузи, може единият да е упълномощен от другия.

Възможно е обаче преустановяване на настаняването само при един от съпрузите. В този смисъл прекратителното действие да обхване само него, а другият да продължи да изпълнява задълженията си. Такъв би бил случаят например, ако един от съпрузите заминава в чужбина за продължителен период от време.

Мотивите за прекратяване на обсъжданото основание могат да бъдат много – заболяване, служебна ангажираност, отсъствие от страната, появата на нов член на семейството и др. Страните не са длъжни да се мотивират. В така описаните хипотези, ако договорът не бъде прекратен по взаимно съгласие, неговото действие може да бъде преустановено на базата на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, защото е възникнала необходимост от промяна на мярката. Дали ще се използва едната или другата възможност, зависи от избора на страните. Ако не постигнат взаимно съгласие, тогава съпрузите могат да сезират съда – арт. от чл. 30, ал. 1 ЗЗакрД, но в този случай основаниято ще бъде друго – промяна на мярката (чл. 29, т. 8 ЗЗакрД).

Законът за закрила на детето не урежда възможност за прекратяване на договора с едностранно предизвестие. Приемният родител има две възможности, ако не иска да се грижи вече за детето. Първата е да докаже пред съда наличието на някое от изброените в чл. 29 ЗЗакрД основания, разбира се, извън тези, които имат автоматично действие. Нежеланието да се изпълняват функциите на приемно семейство, може да бъде причина за прекратяване на

184

настаняването по силата на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, тъй като детето трябва отново да бъде настанено извън семейството.

Втората е прекратяване с едностранно предизвестие, ако изрично е предвидено в договора. В този случай страните са регламентирали хипотезите, в които прекратяване може да се извърши с подобно предизвестие.

5.2. Видно от изложеното, чл. 29, т. 3 ЗЗакрД има по-тесен обхват в сравнение с чл. 29, т. 8 ЗЗакрД както по отношение на правопораждащия факт – взаимно съгласие, така и спрямо приложената мярка – тя може да бъде само тази по чл. 4, ал. 1, т. 4 ЗЗакрД. В хипотезите на чл. 29, т. 3 ЗЗакрД нуждата

детето отново да се настани извън семейството, налага прекратяване на съществуващото настаняване, което съдът ще постанови въз основа на чл. 29, т. 3 ЗЗакрД и ще приложи някоя от мерките в последователността, указана от чл. 26, ал. 1 ЗЗакрД. С други думи, ще има промяна в мярката за закрила, макар чл. 29, т. 8 ЗЗакрД да не се прилага, защото съдържащата се в него норма се явява обща спрямо тази по чл. 29, т. 3 ЗЗакрД и се изключва от нея.

6. Смърт на съпрузите или на лицето от приемното семейство (чл. 29, т. 7 ЗЗакрД), съответно лицето/лицата от семейството на родни ни или близки (чл. 29, т. 10 ЗЗакрД)

При сключване на договор с приемното семейство¹³, а така също и при настаняване в семейство на роднини или близки, водещи са личните качества на лицето или съпрузите от това семейство. Затова, когато физическото лице почине, настаняването престава да действа. Тази е последицата и за договора, сключен с приемното семейство¹⁴. Фактът на смъртта се установява с акт за смърт. Той се издава по реда на Закона за гражданската регистрация. Обявената с решение на съда смърт има същите правни последици, както и действителната (чл. 17, ал. 1 ЗЛС)¹⁵. Тя обаче не е релевантна за приложението на чл. 29, т. 7 и 10 ЗЗакрД. Това е така, защото е необходимо съгласно чл. 14 ЗЛС да изтекат пет години от деня, за който се отнася последното известие за отсъстващия, за да може съдът по искане на прокурора или на всеки заинтересуван да обяви неговата смърт. Законът предвижда и по-кратък срок. Той

¹³ Виж за тази характеристика на договора с приемното семейство като договор с оглед личността у **Марков**, Методи. Договорът за настаняване на дете в приемно семейство., с. 10, 11. ¹⁴ Така **Марков**, Методи. Цит. съч., с. 15 и **Матеева**, Екатерина. Цит.

съч., с. 470. ¹⁵ Процесуалните правила се уреждат от чл. 549–552 ГПК. Обявяването на отсъст вието не е задължително условие за обявяване на смъртта (чл. 14, ал. 2 ЗЛС). Денят на смъртта на лицето, обявено за починало, се определя от съда, съобразно доказателствата по делото. Когато се съберат данни за момента на смъртта, датата се определя съгласно тях. Ако обаче такива няма, за момент на смъртта се приема денят, в който се отнася по следното известие за лицето (чл. 16, ал. 2 ЗЛС).

касае военни действия или друго събитие (самолетна катастрофа, потъване на кораб и др.), което дава основание да се предполага, че лицето е загинало. Срокът е фиксиран на две години и тече от прекратяването на военните действия или на събитието. Независимо дали става дума за две или за пет години, това е твърде дълъг период от време, изчакването на който само би увредило интересите на детето. Ако лицето е в безвестно отсъствие, настаняването ще се прекрати, тъй като се е породила необходимост от промяна на мярката за

закрила (чл. 29, т. 8 ЗЗакрД) – виж по-нататък в изложението т. 9. Прекратителният ефект настъпва на датата, отразена в акта за смърт, на която лицето е починало. Необходимо е да се направи важно уточнение – ако е починал един от приемните родители или от лицата от семейството на роднини или близки, настаняването при другия ще продължи да действа. Преустановява се само настаняването спрямо починалия. Към този извод насочва граматическото тълкуване на чл. 29, т. 7 и 10 ЗЗакрД, който изисква при настаняване при съпрузи или две лица и двамата да са починали. Ако смъртта на единия прекратяваше настаняването и спрямо преживелия, законодателят щеше да предвиди изрично правило в този смисъл. Следователно, настаняването спрямо двамата съпрузи от приемното семейство/лицата от семейството на роднини или близки се прекратява, когато и двамата починат. Тогава е необходимо детето отново да се настани извън семейството.

При проявлението на основанията по чл. 29, т. 7 и 10 ЗЗакрД трябва отново да се извърши настаняване извън семейството, т.е. да се промени мярката за закрила. Нормата на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД е обща и спрямо тези по чл. 29, т. 7 и 10 от ЗЗакрД, те регулират изрично и изчерпателно уредени хипотези на прекратяване на настаняването и имат по-тесни граници на приложение, в сравнение с чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, тъй като са относими само към мерките по чл. 4, ал. 1, т. 2 и 4 ЗЗакрД. Особеното е, че в случаите на чл. 29, т. 7 и 10 ЗЗакрД, настаняването престава да действа автоматично (чл. 30, ал. 1 in fine ЗЗакрД), докато прилагането на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД изисква преценка на компетентен орган – Дирекция „Социално подпомагане“, съда.

7. Изтичане на срока (чл. 29, т. 2 ЗЗакрД)

Настаняването извън семейството винаги е за определен период от време. За да престане неговото действие, дори при изтекъл срок, е необходимо съдебно решение. Правното основание за това е чл. 29, т. 2 ЗЗакрД¹⁶ във връзка с чл. 30, ал. 1 ЗЗакрД.

¹⁶ В този смисъл е и съдебната практика – виж например – Решение № 730 от 17.05.2018 г. по гр.д № 2657/2018 г. на Районен съд – Плевен, Решение № от 4.03.2008 по гр.д. № 21/2008 г. на Пирдопски Районен съд.

Допустима ли е клауза в договора с приемното семейство, според която настаняването се продължава автоматично за определен период от време, ако до изтичане на срока му никой от страните по него не възрази срещу това продължаване? Въпреки че случаят не е уреден в Закона за закрила на детето, а Законът за задълженията и договорите не съдържа забрана за подобна клауза, но позволява на страните да определят свободно съдържанието на договора,

без да нарушават императивни правни норми или добрите нрави (чл. 9 ЗЗД), отговорът трябва да бъде отрицателен. Обсъжданият договор е тясно свързан с материята по закрила на децата, където водещ е едноименният принцип. Съдът е преценил, че детето се нуждае от тази мярка за закрила за определен период. Настаняването за нов може да стане само със съдебно решение¹⁷, тъй като представлява крайна и изключителна мярка¹⁸, чието приложение изисква преценка на съда, и не може да стане по взаимно съгласие на страните. По изложените съображения законодателят не е предвидил възможност за мълчаливо продължаване срока, ако членовете на приемното семейство/ семейството на роднини или близки, на персонала на социалната услуга за резидентна грижа не престават да полагат грижи за детето, след като е изчерпан, както и за удължаването му по взаимно съгласие.

Само ако детето не е навършило пълнолетие и е налице някоя от предпоставките по чл. 25, ал. 1 ЗЗакрД, отново ще бъде настанено извън семейството, т.е. ще има промяна на мярката, но прекратяването на съществуващата няма да се извърши съобразно чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, а въз основа на чл. 29, т. 2 ЗЗакрД. Член 29, т. 2 ЗЗакрД регламентира специална хипотеза, в сравнение с чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, на основание за прекратяване на мярката за закрила.

Често в съдебните решения се посочва, че настаняването е до достигане на пълнолетие от детето или до навършване на 20-годишна възраст, ако продължава средното си образование, или до настъпване на промяна в обстоятелствата, свързани с детето, ако е в негов интерес. В първия и втория случай релевантното прекратително основание е това по чл. 29, т. 5 ЗЗакрД, а в трети – чл. 29, т. 9 ЗЗакрД. При навършване на пълнолетие, съответно 20-годишна възраст отпада необходимостта от прилагане на мярка за закрила. В хипотезите на чл. 29, т. 9 ЗЗакрД обаче такава се налага – виж т. 8 по-нататък в изложението.

¹⁷ Отглеждането и възпитанието на децата се осъществяват от техните родители. Само по изключение детето може да бъде настанено извън семейството и грижите по отглеждане и възпитание да се поемат от друго лице. По тази причина законодателят е уредил компетентност на съда при прилагане на мярката за закрила – настаняване извън семейството.

¹⁸ **Ненова**, Лиляна. Семейно право на Република България: По новия Семейен кодекс от 2009 г. Нова редакция проф. д-р Методи Марков. 3. осн. прераб. и доп. изд. Кн. 2.

София: Софи-Р, 2010, с. 462.

8. Промяна на обстоятелствата, свързани с детето, ако е в негов интерес (чл. 29, т. 9 ЗЗакрД)

За приложението на чл. 29, т. 9 ЗЗакрД са необходими две кумулативно дадени предпоставки – установено изменение в обстоятелствата, свързани с

детето, и констатация, че промяната на мярката за закрила отговаря на интереса на детето.

Дирекция „Социално подпомагане“ трябва да извърши проверка и много детайлна преценка на интересите на ненавършилия пълнолетие, като вземе предвид, освен неговите чувства и желания и физическите, психическите и емоционалните му потребности, възрастта, здравословното състояние, опасността или вредата, която му е причинена или вероятността за причиняване на него, и други възможности за настаняване извън семейството – арг. от § 1, т. 5, б. „е“ от ДР на ЗЗакрД – „последниците, които ще настъпят за детето при промяна на обстоятелствата“. Иначе казано, да отчете и дали детето може да бъде настанено в семейство на роднини или близки, в приемно семейство, или да ползва друга социална или интегрирана здравно-социална услуга за резидентна грижа. Още повече че мярката по чл. 4, ал. 1, т. 5 ЗЗакрД се прилага само след изчерпване на възможностите за оставане на детето в домашна и семейна среда и възможностите за прилагане на мерки за закрила в семейна среда (чл. 35 ЗЗакрД)¹⁹.

Промяната на обстоятелствата, свързани с детето, може да има много проявления. Например:

- Изменения в неговото здравословно състояние, изискващи специализирани медицински грижи, които не могат да му бъдат осигурени без промяна на мярката за закрила, примерно необходимо е настаняване в професионално приемно семейство или интегрирана здравно-социална услуга за резидентна грижа;

- Ясно формирана воля на детето да бъде настанено в друго приемно семейство, декларирана от него емоционална връзка, както и по-добро отношение спрямо него в това приемно семейство, отколкото в предходното, което се подкрепя и от изготвения социален доклад – виж ситуацията, описана в Решение от 10.05.2017 г. по адм.д. № 27/2017 г. на Административен съд – Търговище;

- Опасно поведение на детето, свързано с психично заболяване, довело до инцидент, при което друго, настанено в семейството дете е пострадало – Решение от 20.02.2015 г. по гр.д. № 804/2014 г. на Районен съд – Попово;

¹⁹ На основание § 1, т. 7 от ДР на ЗЗакрД „Семейна среда“ е биологичното семейство на детето или семейството на осиновителите, бабата и дядото или близките на детето, или приемно семейство, при което то се настанява по реда на чл. 26 ЗЗакрД“.

- Влошаване на отношенията със семейството на роднини или близки или приемното семейство, в което детето е настанено, и нежеланието му да бъде отглеждано от тях;

– Контактите с криминално проявени лица и необходимостта от осигуряване квалифицирана социална и психолого-терапевтична помощ за корекционно въздействие, както и за опазване на физическото, психическото и нравствено развитие на детето, чрез извеждането му в среда, в която с него ще работят съответни специалисти – Решение № 33 от 11.01.2016 г. по гр.д. № 6243/2015 г. на Районен съд – Плевен;

– Кражби, бягства от учебни занятия от страна на детето, предвид необходимостта да бъде отделено от вредната за него асоциална среда с оглед по-нататъшното му развитие като личност, в негов интерес е то да ползва дълго срочна социална услуга за резидентна грижа – Решение № 194 от 11.12.2013 г.

по гр.д. № 826/2013 г. на Районен съд – Свищов, и други.

На пръв поглед в разглежданите хипотези могат да се използват две основания за прекратяване на настаняването – по чл. 29, т. 8 и по чл. 29, т. 9 от ЗЗакрД. И двете нямат автоматичен ефект, а се прилагат след преценка на компетентен орган. Струва ми се, че основаниято – промяна на обстоятелствата, свързани с детето, ако е в негов интерес²⁰ (чл. 29, т. 9 ЗЗакрД) – е специално спрямо това по чл. 29, т. 8 ЗЗакрД – промяна на мярката за закрила. Необходимостта от променяне може да се дължи на много и различни факти, например такива, касаещи членовете на приемното семейство или на семейството на роднини или близки (виж т. 9 по-нататък в изложението). За изменение в обстоятелствата, свързани с детето, законодателят е предвидил нарочно основание, подчертавайки водещото значение на интереса на детето.

Част от съдебната практика приема, че при подобряване на социално-битовите условия на биологичното семейство, на отношенията с детето, установено желание и готовност на родителите да полагат грижи за детето си (Решение № 68 от 20.05.2015 г. по гр.д. № 123/2015 г. на Районен съд – Свищов, Решение № от 31.10.2014 г. по гр.д. № 488/2014 г. на Районен съд – Кнежа, Решение № 65 от 06.07.2016 г. по гр.д. № 223/2016 г. на Районен съд – Гълъбово и др.), настаняването трябва да се прекрати съгласно чл. 29, т. 9 от ЗЗакрД. Това е неправилна правна квалификация. Прекратяване ще се извърши, но по силата на чл. 29, т. 6 от ЗЗакрД, тъй като е отпаднала предпоставката по чл. 25, ал. 1 ЗЗакрД. Обратно, прилагането на чл. 29, т. 9 ЗЗакрД не предполага липсваща вече причина за настаняване извън семейството, не касае връщане в семейството по произход, към което насочва тълкуването на разпоредбата

²⁰ От своя страна основаниято по чл. 29, т. 9 ЗЗакрД пък е общо спрямо основанията за прекратяване – осиновяване на детето (чл. 29, т. 4 ЗЗакрД), навършване на пълнолетие от детето (чл. 29, т. 5 ЗЗакрД).

предполага изменение на обстоятелствата, но в хипотезата на чл. 29, т. 6 ЗЗакрД те са свързани с родителите, става дума за радикална промяна в тяхното правно положение – вдигане на запрещението, възстановяване на родителските права²¹, и в поведението им спрямо детето – желание и готовност да полагат грижи за него, много често, реално вече полагани. Член 29, т. 6 ЗЗакрД се прилага, ако е отпаднала самата необходимост от предприемане на мярка за закрила – настаняване извън семейството, а чл. 29, т. 9 ЗЗакрД – по правило когато тази нужда съществува. По действието на чл. 29, т. 6 ЗЗакрД има значителна по количество практика – вижнапример Решение от 27.04.2017 г. по гр.д. № 55/2017 г. на Районен съд – Ардино, Решение от 23.04.2015 г. по гр.д. № 121/2015 на Районен съд – Попово, Решение от 24.11.2016 г. по гр.д. № 2258/2016 на Районен съд – Видин и много други.

Правната уредба на закрила на детето е изключително гъвкава, тя позволява на обсъжданото основание да обхване много житейски ситуации, твърде различни по своята същност и последици. Така трябва да бъде и с встъпването в брак на навършил 16 години. По изключение в подобна ситуация ново настаняване няма да се извърши. Това е оправдано, защото лицето се еманципира,

може да стане родител и ще упражнява родителски права спрямо своето дете, лишено е от смисъл самият той да е настанен извън семейството и друг да полага грижи за него. За такива случаи е изключено приложението на чл. 29, т. 5 ЗЗакрД, който се отнася до навършилия пълнолетие или 20-годишна възраст, ако продължава средното си образование. Изчерпателното изброяване на релевантните хипотези не позволява действието му да се разпростре и спрямо разглежданата. Това безспорно е пропуск на законодателя и може само да се препоръча допълването на чл. 29, т. 5 ЗЗакрД с текст – „или при встъпване в брак на навършил 16 години“. По този начин тя ще бъде обхваната система точно от основаниято, което е най-близко до нея и касае отпаднала необходи мост от настаняване извън семейството, което следва да се прекрати²².

9. Промяна на мярката за закрила (чл. 29, т. 8 ЗЗакрД)

Това основание има толкова широки предели, че е в състояние да погълне останалите анализирани основания. Както беше изложено, при тях също се налага промяна в мярката за закрила. Законодателят е уредил изрично и тях и съществува разлика в приложните им полета, която беше посочена – виж т. 4–8. Всяко от основанията по чл. 29, т. 1, 2, 3, 7, 9, 10 ЗЗакрД изключва из

²¹ Виж за възстановяването на родителските права Станева, Анна. Ограничаване и лишаване от родителски права. София: Наука и изкуство, 1990, с. 80-90. ²² В правната

теория има становище, че договорът с приемното семейство ще се пре крити в разглежданата ситуация. Виж Матеева, Екатерина. Цит съч. с. 470.

190

ползването и така стеснява обхвата на действие на най-общото – промяна на мярката за закрила (чл. 29, т. 8 ЗЗакрД). Последното се прилага, когато не е предвидено специално, нарочно основание за прекратяване настаняването из вън семейството, при което се налага детето отново да бъде настанено извън семейството.

Законът не съдържа нито примерен, нито изчерпателен каталог на причините, при проявлението на които възниква нужда от промяна в мярката за закрила. Необходимо е да се отбележи, че предложеното по-нататък в изложението изброяване има примерен характер. Ще бъдат посочени някои от най-често срещаните причини за изменение на мярката. По приложението на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД се е натрупала богата практика.

В резултат на тълкуването на чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, както и във връзка с останалите точки на чл. 29 ЗЗакрД могат да бъдат посочени много причини, които са разнообразни по своята същност. Едни от тях указват на виновно поведение на лицето, при което е настанено детето, други имат обективен характер. Следва да се направи уговорката, че вина може да прояви лицето, лицата от семейството на роднини или близки, член на персонала на услугата за резидентна грижа. Както споменах, при виновно неизпълнение на задълженията на приемното семейство, договорът с него се разваля, а настаняването се прекратява съгласно чл. 29, т. 1 ЗЗакрД – въпросът беше разгледан, виж по-горе т. 4.

Определянето на естеството на причината не е лишено от правни последици, макар и с тесен обхват. Виновното неизпълнение на задълженията е основа ние за налагане на дисциплинарно наказание на член на персонала на услугата за резидентна грижа. Предходно прекратяване на настаняването в семейство на роднини или близки поради виновно поведение е част от преценката за годност по смисъла на чл. 27, ал. 3 ЗЗакрД на съответния близък или роднина, но такова значение имат и някои обективни причини, освен ако са отпаднали.

9.1. Виновните причини, които изискват промяна в мярката за закрила, се свързват с виновно неизпълнение на задълженията от страна на семейството на роднини или близки. Ако член на персонала на услугата за резидентна грижа не изпълнява задълженията си, както беше изложено, това е основание за налагане на дисциплинарно наказание. Функциите му ще бъдат поети от друго лице, но прекратяване на настаняването няма да се наложи. Такова е мислимо в изключителни случаи, при наличието на сериозно, системно неизпълнение на задълженията на персонала,

установени противозаконни, погрешни практики, отстраняването на които би отнело много време, би налагало смяна на работещите в услугата за резидентна грижа и др.

Неизпълнението често се изразява в бездействие – неполагане на грижи – неосигуряване на храна, подслон, грижи за здравето, живота, възпитанието,

191

образованието, но може да приеме формата на активно поведение – въвлечане на детето в престъпна дейност, създаване на пречки да посещава училище, упражняване на физическо или психическо насилие – виж мотивите на Решение № 220 от 16.03.2015 г. по гр.д. № 133/2015 г. на Районен съд – Пещера, склоняване на детето към просия, алкохолизъм, употреба на наркотици, прес тъпна дейност и др.

9.2. Към обективните причини, изискващи промяна на мярката за закрила, може да се отнесат:

- Влошаването на материално-битовите условия при приемното семейство/семейството на роднини или близки;

- Невъзможност на лицето, при което е извършено настаняване, да се грижи за детето поради продължително отсъствие от страната – виж случая, описан в мотивите на Решение № 240 от 06.10.2017 г. по гр.д. № 1073/2017 г. на Районен съд – Велинград, Решение № 893 от 10.06.2014 г. по гр.д. № 2263/2014 г. на Районен съд – Плевен²³;

- Служебна ангажираност, която пречатства полагането на постоянни грижи за детето;

- Безизвестно отсъствие на лицето или лицата от семейството на роднини или близки или на лицето или съпрузите от приемното семейство²⁴; – Появата на нов член на семейството на роднини или близки/приемното семейство;

- Напреднала възраст на лицето, при което е извършено настаняване, поради която то не може да отговори на нарасналите с възрастта нужди на ненавършилия пълнолетие – виж – Решение № 264 от 24.02.2016 г. по гр.д. № 514/2016 г. на Районен съд – Плевен²⁵;

²³ В мотивите на решението е описана следната ситуация: "... на 24.03.2014 г., в ОЗД при ДСП Плевен, е депозирано заявление с вх. № 3Д – 94СС / 0009/24.03.2014 г. от приемните родители С.С.Т. и И.М.М., с което е заявено желание от тяхна страна да бъде прекратено настаняването на малолетното дете Х.Л. в тяхното семейство, поради предстоящо пътуване извън страната и продължителното им отсъствие. Незабавно е проведена екипна среща между ОЗД при ДСП Плевен и социален работник от екип по приемна грижа при Община Плевен, на която е избрано друго свободно професионално приемно семейство – семейството на *** и М. ***, като подходящи за предоставяне на

услугата приемна грижа на малолетния Х.Д.Л.. Процесът на опознаване и напасване между детето и новото приемно семейство е наблюдаван от социални работници при ЦОП Община Плевен“. ²⁴ Виж за тази причина по-подробно **Димитрова, Галина**. Настаняване на дете извън семейството поради безвестно отсъствие. IUS ROMANUM, II/2018, с. 291–294. ²⁵ В мотивите на решението се казва следното: „настаняването на децата в семейството на техния дядо по майчина линия, към момента се явява неподходящо, тъй като дядото не е в състояние по адекватен начин да отговори на нарастващите с възрастта нужди на децата, задоволявайки основни техни потребности, обуславящи нормалното им психо-

192

– Невъзможност на приемното семейство/семейството на роднини или близки да се справи с поведението на детето, което е против всякакви норми, предвид трудностите, пред които е било изправено, след полагане на всички усилия за изграждане на близка емоционална връзка – виж казуса, описан в Решение № 34 от 11.02.2014 г. по гр.д. № 796/2013 г. на Районен съд – Нова Загора;

– Нежелание на лицето, при което е извършено настаняване, да продължи да полага грижи поради поведенчески проблеми на детето – Решение № 134 от 26.04.2018 г. по гр.д. № 493/2018 г. на Районен съд – Козлодуй;

– Заболяване на съпрузите или лицето от приемното семейство/семейството на роднини или близки или на член на тяхното семейство, което им преки да се грижат за детето – Решение № от 11.12.2015 г. по гр.д. № 645/2015 г. на Районен съд – Попово, Решение № от 19.11.2013 г. по гр.д. № 1060/2013 г. на Районен съд – Радомир и др. В случаите на психично заболяване не е необходимо да се изчаква поставянето под запрещение, с цел да се постигне своевременна закрила на детето.

В правната теория се твърди, че при невиновна невъзможност за изпълнение на съпрузите или лицето от приемното семейство, настаняването се прекратява *ex lege*²⁶. Становището не може да получи подкрепа. При наличието на такава невъзможност задължението се прекратява по право – чл. 89, ал. 1 ЗЗД, т. е. престава да действа договорът с приемното семейство, а настаняването продължава да съществува. То следва да се прекрати на основание чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, защото няма разпоредба, която да предвижда автоматичен прекратителен ефект за настаняването при прекратяване на договора с приемното семейство;

– Прилагане на по-благоприятна за детето мярка за закрила – от социална услуга за резидентна грижа към настаняване в приемно семейство или в семейство на роднини или близки, от приемно семейство – в семейство на роднини или близки – виж например – Решение № 447 от 4.09.2015 г. по гр.д. № 1940/2015 г. на Районен съд – Казанлък²⁷; Решение № 638 от 18.01.2017 г.

физическо, нравствено, социално и интелектуално развитие. Поради това, съдът счита, че са настъпили нови обстоятелства след предприемане на мярката за закрила спрямо децата Н. и Т. – настаняване в семейството на техния дядо по майчина линия, което предпоставя прекратяване на това настаняване. Тъй като двете деца продължават да бъдат деца в риск", спрямо тях следва да бъде предприета друга мярка, осигуряваща адекватно и пълно закрилата им. Съдът намира, че следва да се установи настаняването на децата Н. и Т. в социалната услуга резидентен тип – ***. Установи се от събраните доказателства, че от момента на настаняването им по административен ред до разглеждане на делото, децата са се адаптирали, чувстват се добре и са показали сериозен напредък в учебния процес".²⁶ Виж за това становище **Марков**, Методи. Цит. съч., с. 16.²⁷ С това решение се прекратява настаняването в специализирана институция и дете то се настанява в приемно семейство.

193

по адм.д. № 12206/2016 г. VI отд. на ВАС²⁸; Решение от 30.01.2014 г. по гр.д. № 373/2013 г. на Районен съд – Белоградчик²⁹, Решение № 57 от 27.08.2013 г. по гр.д. № 96/2013 г. на Районен съд – Ардино³⁰, Решение от 19.10.2017 г. по гр.д. № 2538/2017 г. на Районен съд – Видин³¹, Решение № 218 от 28.11.2018 г. по гр.д. № 1784/2018 г. на Районен съд – Нова Загора³², Решение от 30.04.2013 г. по гр.д. № 85/2013 г. на Районен съд – Попово³³, Решение от 26.06.2019 г. по гр.д. № 924/2019 г. на Районен съд – Горна Оряховица³⁴, Решение № 9443 от 4.12.2015 г. по гр.д. № 2176/2015 г. на Районен съд – Благоевград; Решение № 55 от 4.03.2014 г. по гр.д. № 84/2014 г. на Районен съд – Нова Загора; Решение № 224 от 22.12.2014 г. по гр.д. № 822/2014 г. на Районен съд – Несебър³⁵ и много други.

Преминаването от настаняване в социална или интегрирана здравно-социална услуга за резидентна грижа или от приемно семейство към настаняване в семейство на роднини или близки има изключително важно практическо значение в две насоки. На първо място, така детето остава в кръга на семейството, т.е. при познати хора, с които има емоционална връзка, които най-добре познават неговите потребности и много често биха ги поставили пред

²⁸ Домът за медико-социални грижи е закрит и детето е настанено в професионално

приемно семейство.²⁹ Казусът, по който се е произнесъл съдът е следният: непълнолетната Ж. е настанена в ДДЛРГ „Надежда“ – гр. Б. за срок до настъпване на основания за промяна или прекратяване на мярката за закрила. Въз основа на събраните по делото доказателства, съдът е установил, че спрямо детето временно по административен ред е взета друга мярка за закрила, а именно настаняването му в „Преходно жилище“ – гр. Б. Предоставената му социална услуга от резидентен тип е

по-благоприятна за детето, затова и съдът го настанява в преходно жилище.³⁰ В мотивите на решението е описана следната ситуация: „След успешно проведени опознавателни срещи между малолетното дете и членове на утвърдено приемно семейство, между тях се е създала силна емоционална връзка, и е налице възможност за много по-добро отглеждане и възпитание на детето в сравнение със ДМСГ – Кърджали, специализираната институция, където то е било настанено до навършване на 3-годишната си възраст“. ³¹ С решението се прекратява настаняването в Дом за медико-социални грижи и дете то се настанява в приемно семейство. ³² Прекратява се настаняването в специализирана институция и се преминава към настаняване в социална услуга за резидентна грижа. ³³ Преминава се от настаняване в приемно семейство към настаняване в семейство на роднини или близки. ³⁴ Прекратява настаняването в Дом за медико-социални грижи и детето се настанява в приемно семейство. ³⁵ Прекратява се настаняването в Дом за медико-социални грижи и детето се настанява в професионално приемно семейство.

194

ди своите, като по този начин необходимостта от приспособяване към нова обстановка е сведена до минимум.

Второ, в 6-месечен срок от прилагане по административен ред на мерките по чл. 4, ал. 1, т. 4 и 5 ЗЗакрД родителят трябва да поиска настаняване в семейство на роднини или близки. Ако без уважителна причина не го направи, дете то може да бъде осиновено без негово съгласие (чл. 93, ал. 2 и 3 СК). Искането за прилагане на мярката по чл. 4, ал. 1, т. 2 ЗЗакрД препятства осиновяване без негово съгласие, няма значение дали детето реално е настанено в семейство на роднини или близки. Фактът, че родителят проявява такава инициатива, не позволява детето да бъде осиновено без негово съгласие³⁶.

Прекратяването на настаняването и промяната на мярката за закрила имат важно теоретично и практическо значение и широко приложение. При прилагането на основанията за прекратяване на настаняването по чл. 29, т. 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10 ЗЗакрД се налага извършване на ново настаняване, тъй като все още е налице някоя от хипотезите по чл. 25, ал. 1 ЗЗакрД, а когато са релевантни тези по чл. 29, т. 4, 5, 6, 11 ЗЗакрД, вече няма нужда от настаняване извън семейството.

Извършеният анализ позволява да се направи извод, че основанието по чл. 29, т. 8 ЗЗакрД е общо спрямо уредените в чл. 29, т. 1, 2, 3, 7, 9, 10 ЗЗакрД. Последните регламентират специални хипотези, в сравнение с чл. 29, т. 8 ЗЗакрД, на необходимост от промяна в мярката за закрила. Българският законодател е създал ефективен механизъм, посредством който своевременно се защитава интересът на дете при прекратяване настаняването му извън се

мейството, когато причината за настаняване продължава да съществува. Този резултат се постига чрез промяна в мярката за закрила и прилагането на нова, която може да бъде същата или различна по вид от досегашната.

ЛИТЕРАТУРА

Димитрова, Галина. Настаняване на дете извън семейството поради безвестно от съствие. IUS ROMANUM, 2, 2018.

Димитрова, Галина. Прекратяване на осиновяването по българското семейно право. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2014.

Калайджиев, Ангел. Облигационно право. Обща част. София: Сиби, 2001. **Марков**, Методи. Договорът за настаняване на дете в приемно семейство. – *Съвре менно право*, 2004, № 2.

Марков, Методи. Семейно и наследствено право. [Помагало]. 6. прераб. и доп. изд. София: Сиби, 2014.

³⁶ Виж по-подробно **Димитрова**, Галина. Прекратяване на осиновяването по българското семейно право. София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2014, с. 92–96.

195

Матеева, Екатерина. Семейно право на Република България. Варна: ВСУ „Чернори зец Храбър”, 2010.

Ненова, Лиляна. Семейно право на Република България: [По новия Семеен кодекс от 2009 г.] Нова редакция проф. д-р Методи Марков. 3. осн. прераб. и доп. изд. Кн. 2. София: Софи–Р, 2010.

Станева, Анна. Ограничаване и лишаване от родителски права. София: Наука и изкуство, 1990.

Дадена в Катедра „Гражданскоправни науки“ – май 2020 г.

Рецензенти – проф. д-р Екатерина Матеева

– доц. д-р Анна Станева

